

Streszczenie pracy doktorskiej napisanej pod kierunkiem naukowym

ks. prof. dra hab. Janusza Kręcidły

„Pierwszy żydowski hellenistyczny historyk Eupolemos i jego koncepcja historiografii”

 lic. Katarzyna Sługocka

Praca doktorska podejmuje temat pierwszego żydowskiego hellenistycznego historyka Eupolemosa i jego koncepcji historiografii. Jest to temat prekursorski, który nie był jeszcze badany pod tym kątem, i co warto dodać, na polskim gruncie naukowym nie ma jeszcze opracowań na temat Eupolemosa. Postać Eupolemosa rzadko pojawia się w obcojęzycznej literaturze naukowej, a analiza chronologiczna pokazuje, że od pierwszych badań do kolejnych, upłynęło ponad sto lat, a w dalszych latach rzadko były one podejmowane, lub tylko w niewielkim stopniu. Pierwsze próby badań kwestii Eupolemosa podjął w roku 1840 Carl Kuhlmeier w swojej pracy pt. *Eupolemi Fragmenta Prolegomenis Et Commentario Instructa: Dissertatio Inauguralis Historico – Critica*, a w roku 1974 Ben Zion Wacholder w monografii pt. *Eupolemos a study of Judaeo-Greek literature*. Na mniejszą skalę badania nad kwestią Eupolemosa podjął w roku 1974 Jacoby Freudenthal, w roku 1963 Jean Giblet, a w 1983 Carl R. Holladay. Nie były to jednak badania szczegółowe, ale zwykle uczeni badali Eupolemosa w grupie innych starożytnych pisarzy, który to temat cieszył się zainteresowaniem w podejściu do badań jako grupy starożytnych pisarzy. Z nowszych opracowań dotyczących stricte Eupolemosa, w roku 2009 został opublikowany artykuł Franca Clancy pt. *Eupolemos the Chronographer and 141 BCE* bazujący na wcześniejszych badaniach. Stanowiska dotychczasowych badaczy różnią się między sobą zarówno w kwestii tożsamości Eupolemosa jak też jego bibliografii. Jacoby Freudenthal wprowadził do badań koncepcję Pseudo-Eupolemosa i odebrał mu autorstwo jednego z fontes, które zawarł Euzebiusz z Cezarei w *Εὐαγγελικὴ προπαρασκευή*. Badacze przyjęli jego punkt widzenia. Podjęliśmy studium tego zagadnienia i wypracowaliśmy kontrargumenty dla Pseudo-Eupolemosa.

Tożsamość Eupolemosa jest przez badaczy różnie identyfikowana, jedni uważają go za Żyda palestyńskiego, inni za pochodzącego z diaspory lub też za Samarytanina. Brakuje również zgodności w kwestii autorstwa Eupolemosa. Zdania są podzielone co do tego, czy jest on autorem jednego dzieła *O królach Judy*, czy jednak większej ilości dzieł. Już te dwie kwestie były zachęcające do badań, ale na horyzoncie otwierała się kwestia jeszcze ciekawsza i była nią koncepcja historiografii Eupolemosa.

Dzieło, czy też dzieła Eupolemosa nie zachowały się do naszych czasów, ale przetrwały jako fontes przede wszystkim w dziele Euzebiusza z Cezarei *Εὐαγγελικὴ προπαρασκευή*, które

nie ma jeszcze krytycznego przekładu na język polski, oraz w trzech krótkich fontes u Klemensa Aleksandryjskiego w dziele przetłumaczonym przez Janinę Niemirską-Pliszczyńską jako *Kobierce*. Dla obydwu grup fontes na potrzeby naszych badań dokonaliśmy własnej translacji.

Koncepcja historiografii Eupolemosa jest zakorzeniona w kulturze hellenistycznej zaaplikowanej przez żydowskich pisarzy tego okresu. Eupolemos, żydowski kapłan, okazał się historykiem nastawionym inkluzywnie wobec pogańskiego świata II wieku prz. Chr., któremu przedstawił żydowską historię korelującą z Biblią, ale dokonał tego na sposób hellenistyczny.

Naszym celem było studium życia Eupolemosa, zbadanie kanonów historiografii hellenistycznej, a następnie przebadanie i określenie zastosowanej przez Eupolemosa koncepcji historiografii. Osiągnięcie celów zakładanych w pracy było możliwe dzięki przestudiowaniu dotychczasowej literatury przedmiotu, a następnie wykonaniu własnych badań, co zrobiliśmy korzystając z metody historyczno-krytycznej w podejściu analityczno-syntetycznym. Dodatkowo tę metodę wsparliśmy metodą filologiczną. Fontes Eupolemosa poddaliśmy badaniom porównawczym z tekstami biblijnymi oraz z *Dawnymi dziejami* Izraela Józefa Flawiusza.

W rezultacie stwierdziliśmy, że Eupolemos historyk i Eupolemos posłaniec Judy Machabeusza jest tą samą osobą pochodzącą z rodziny Akkos i jest on autorem trzech dzieł: *O królach Judy*, *O Żydach w Asyrii* oraz *O prorocztwie Eliasza*. Jest to postać wybitna, zarówno w funkcji ambasadora, jak też historiografa, którego sława przetrwała przez kilka wieków jako autorytet w zakresie historii żydowskiej, na którego powoływał się świat pogański w osobie Aleksandra Polihistora, żydowski w osobie Józefa Flawiusza oraz chrześcijański, w osobie Euzebiusza z Cezarei i Klemensa Aleksandryjskiego. Cechowało go wysokie wykształcenie, co suponuje jego posłannictwo do Rzymu, ale na co dają dowody fontes jego dzieł. Jest to wykształcenie hellenistyczne, zdradzające znajomość greckich ćwiczeń *Progymnasmaty*, co wskazuje na odbycie studiów w szkole retorycznej. Wykazaliśmy, że greckość Eupolemosa nie była tożsama z porzuceniem żydowskiej tożsamości autora.

Ponadto stwierdziliśmy korelację fontes Eupolemosa z niektórymi tekstami biblijnymi, w których również przebadaliśmy obecność greckich ćwiczeń *Progymnasmaty*. Szczegółowo wskazaliśmy je w Księdze Tobiasza, Judyty, Pierwszej Machabejskiej, Księdze Daniela w rozdziale 13, Księdze Koheleta, Pieśni nad Pieśniami oraz w Księdze Malachiasza. Obecność greckich ćwiczeń *Progymnasmaty* w Księdze Malachiasza w funkcji toposu, sprzeciwu, prozopopei czy gnomy, dały nam podstawy do przesunięcia jej datacji. Powszechnie

przyjmowana datacja tej księgi to 520-518 rok prz. Chr., my, w wyniku naszych badań przesuwamy ją na okres hellenistyczny, na II wiek prz. Chr.

Historyczne tło fontes Eupolemosa wskazuje na II wiek prz. Chr., co wynika z zastosowanej przez autora geopolitycznej mapy biblijnych wydarzeń zaktualizowanych na czasy, w których żył.

Nasze dotychczasowe badania mogą stanowić grunt do dalszych studiów, które skoncentrowałyby się na dokonaniu krytycznego przekładu fontes Eupolemosa na język polski i opracowania komentarza historycznego, filologicznego oraz teologicznego dla tych fontes.

J. Katerzynski

Warszawa 21.06.2022

**Dissertation abstract written under the academic supervision of Rev. Prof. Dr.
Janusz Kręcidło " Eupolemos - the first Jewish Hellenistic historian and his conception
of historiography"**

The dissertation takes up the subject of the first Jewish Hellenistic historian Eupolemos and his concept of historiography.

The identity of Eupolemos is variously identified by scholars, some considering him to be a Palestinian Jew, others from the Diaspora or a Samaritan. There is also a lack of consensus on the authorship of Eupolemos' fontes, as scholars are divided as to whether he is the author of a single work *On the Kings of Judah* or more works.

The concept of Eupolemos' historiography is rooted in the Hellenistic culture adopted by Jewish writers of the period and applied to the writing of history. Eupolemos, a Jewish priest, proved to be a historian with an inclusive attitude toward the pagan world of the second century BC, to whom he presented a Jewish history that correlated with the Bible, but he did so in a Hellenistic manner.

Our aim was to study the life of Eupolemos, to examine the canons of Hellenistic historiography, and then to research and define the concept of historiography employed by Eupolemos. We were able to achieve the aims of the thesis by studying the existing literature on the subject and then doing our own research, which we did by using the historical-critical method in an analytical-synthetic approach. Additionally, we supported this method with the philological method. We subjected the Fontes Eupolemos to a comparative study with biblical texts and with Josephus Flavius' *Ancient History of Israel*.

As a result, we concluded that Eupolemos the historian and Eupolemos the messenger of Judah the Maccabees are the same person coming from the Akkos family and he is the author of three works: *On the Kings of Judah*, *On the Jews in Assyria*, and *On the Prophecy of Elijah*. He was characterized by a high education, which supposes his being sent to Rome, but for which the fontes of his works give evidence. It is a Hellenistic education, betraying a familiarity with the Greek exercises of the Progymnasmata, which indicates a study in a rhetorical school. We have shown that Eupolemos' Greekness was not the same as abandoning the author's Jewish identity.

We also examined the correlation of Eupolemos' fontes with some biblical texts, in which we also examined the presence of Greek exercises of Progymnasmata. We have identified them in detail in the Book of Tobias, Judith, First Maccabees, the Book of Daniel chapter 13, the Book of Kohelet, the Song of Songs, and the Book of Malachi. The presence of Greek exercises of Progymnasmata in the Book of Malachi in the function of topos, objection, prosopopoeia, or gnome, has given us grounds to shift its dating from the commonly accepted 520-518 BCE to the Hellenistic period, the 2nd century BC.

Our research to date may provide a basis for further studies that would focus on a critical translation of Eupolemos' fontes into Polish and a historical, philological, and theological commentary on these fontes.

J. Katarzynski